

מפני שעולם כמנהגו נוהג והולך, וגזירה היא מלפני!

אמר לו רבן גמליאל: ומה ראית בה, לחשוב שיש בה ממש?

ובענין עבודת כוכבים, מביאה הגמרא עוד ויכוח.

אמר לו הפלוסופוס: פעם אחת נפלה דליקה בעירנו, ונשרפה כל העיר כולה, ואותו בית עבודת כוכבים לא נשרף!

שאל פלוסופוס אחד את רבן גמליאל: כתוב בתורכתם [דברים ד] "השמרו לכם! פן תשכחו את ברית ה' אלהיכם אשר כרת עמכם, ועשיתם לכם פסל תמונת כל אשר צוה ה' אלהיך. כי ה' אלהיך אש אוכלת הוא אל קנא".

אמר לו רבן גמליאל: אמשול לך משל: למה הדבר דומה? למלך בשר ודם שסרחה [מרדה] עליו מדינה. כשהוא עושה מלחמה, לנקום את נקמתו — האם עם החיים הוא עושה, או עם המתים הוא עושה? הרי אומר: עם החיים הוא עושה!

פירוש "אל קנא": שמתקנא בעובדיה.

ושאל הגוי: מפני מה מתקנא בעובדיה ואין מתקנא בה, בעבודת כוכבים עצמה, להנקם בה?

והנמשל: הקב"ה נוקם באנשי העיר עובדי אלילים ובממונם, והדליקה מכלה אותה, ואינו נוקם באלילים עצמם, שהם מתים, לא יראו ולא ישמעו, לא שיח ולא שיג להם!

אמר לו רבן גמליאל: אמשול לך משל: למה הדבר דומה? למלך בשר ודם, שהיה לו בן אחד, ואותו הבן היה מוגדל לו את הכלב, והעלה לו שם על שם אביו המלך, קוראהו לכלב בשמו של אביו! וכן כשהוא נשבע — אומר "בחיי כלב אבא"!

אמר לו הפלוסופוס: כלב אתה קורא אותה: מת אתה קורא אותה! אם כן, יאבדנה מן העולם!

כאשר שמע המלך, שבנו מזלזל כל כך בכבודו — על מי הוא כועס? האם על הבן הוא כועס, או על הכלב הוא כועס?! הרי אומר: על הבן הוא כועס! והנמשל: הקב"ה נוקם בעובדי עבודת כוכבים, הקוראים לאלילים בשמו של האל יתברך ונשבעים בשמו, ואינו נוקם באלילים עצמם.

אמר לו רבן גמליאל: אילו לדבר שאין העולם צריך לו, היו עובדין — הרי הוא מבטלה —

אמר לו הפלוסופוס לרבן גמליאל: כלב אתה קורא אותה?! והלא יש בה ממש!

הרי הן עובדין לחמה וללבנה לכוכבים ולמזלות לאפיקים [אפיקי מוצאי מים] ולגאיות. וכי יאבד עולם מפני שוטים?!

וכן הוא אומר [צפניה א] "אסוף אסף כל נה-א מעל פני האדמה נאם ה'", הקב"ה אומר לנביא צפניה, וכי אכלה את הכל?! ונאמר שם עוד "אסף אדם ובהמה, אסף עוף השמים

ודגני הים, והמכשלות את הרשעים] — כל דבר שהרשעים נכשלים בו[",

ודרשינן, וכי מפני שהרשעים נכשלים בהן — יאבדם מן העולם? וכי אכלה את האדם והבהמה, עוף השמים ודגני הים, וכל דבר שהרשעים נכשלים בהם?!

והלא אף לאדם הן עובדין, [לשון המשך הכתוב:] "והכרתי את האדם מעל פני האדמה? נאם ה'".

ושם, בהמשך הכתוב נאמר, שהקב"ה, אכן, יטה ידו ויכרית את עובדי האלילים, וכומריו וכהניו.

ובענין זה מביאה הגמרא ויכוח נוסף.

שאל אגריפס שר צבא [גוי רומאי בימי אגריפס המלך] את רבן גמליאל: כתיב בתורתכם [דברים ד'] "כי ה' אלהיך אש אוכלת הוא! אל קנא!".

ושאל אותו: כלום אדם מתקנא — אלא הכם בחכם וגבור בגבור ועשיר בעשיר! אם כן, מהי קנאתו באלילים?! וכי ידמו לו?! וכי ישוו לו?!

אמר לו רבן גמליאל: אמשול לך משל: למה הדבר דומה? לאדם שנשא אשה שנייה, בנוסף על אשתו. כאשר השנייה חשובה ממנה — אין הראשונה מתקנאה בה, ואין מקפדת על בעלה, ואילו כאשר השנייה פחותה ממנה — מתקנאה בה, ומקפדת

עליו לשנאותו.

והנמשל: אין הקב"ה מקנא על האלילים חדלי הערך עצבי מעשי ידי אדם, אלא, על עובדיהם העוזבים א — להים ומלך עולם, לעבוד אלילים⁽⁹⁰⁾.

הגמרא מביאה משלו של רבי עקיבא בענין האלילים.

אמר לו אדם מישראל⁽⁹¹⁾ ושמו זונין לרבי עקיבא: לבי ולבך ידע [גירסת עין יעקב: ידעיון] דעבודת כוכבים לית בה מששא, אין בה ממש! שאלתי היא: והא קחזינן, אנו רואים, גברי דאזלי כי מתברי, אנשים חגרים שאבריהם מפורקים מחמת מחלה, ההולכים לעבודת כוכבים, ואתו, והם חוזרים כי מצמדי, באיברים מצומדים, כלומר: שמתרפאים שם. —

מאי טעמא? למה הוא כן, הלא אין בה שום כח?

אמר לו רבי עקיבא: אמשול לך משל: למה הדבר דומה? לאדם נאמן שהיה בעיר, וכל בני עירו היו מפקידים אצלו פקדונות, שלא בעדים. ובא אדם אחד, ולא סמך על נאמנותו והפקיד לו בעדים.

פעם אחת, שכח, והפקיד אצלו שלא בעדים. אמרה לו אשתו של הנאמן: בוא ונכפרנו! ולא נאבד את נאמנותינו, מפני שתמיד מפקיד אצלינו בעדים, יאימנו לנו שעתה הפעם לא הפקיד אצלינו!

90. מבואר על פי המהרש"א.

וכתב המהרש"א: אם קבלה היא בידי רש"י — נקבלה. אבל אם רש"י אומר כן משום שזונין אמר: לבי ולבך יודעין שאין בה ממש, אין זה

91. כן כתב רש"י.

ובענין זה מביאה הגמרא עוד מאמר אמוראים.

אמר ליה רבא בר רב יצחק לרב יהודה: האיכא, הרי ישנו, בית עבודת כוכבים באתרין, במקומנו, דכי מצטרין עלמא למטרא, כשהעולם צריך לגשם, מתחזי להו בחלמא מתראה לפני עובדיה בחלום, ואמר להו: שחטו לי גברא ואיתי מטרא, שחטו לי איש ואביא לכם גשם! ואכן עשו כן, שחטו לה גברא, ואתי מטרא, ובא גשם!

אמר ליה רב יהודה: טוב ששאלת אותי שאלה זו בעודי בין החיים, השתא עתה, אי הוי שכיבנא, אם כבר הייתי מת, לא אמרי לכו הא מילתא, לא הייתי אומר לכם דבר זה:

דאמר רב: מאי פירוש דכתיב [דברים ד] "ונשמרתם מאוד לנפשותיכם... ופן תשא עיניך השמימה, וראית את השמש ואת הירח ואת הכוכבים כל צבא השמים, ונדחת והשתחית להם ועבדתם, אשר חלק ה' אלהיך אותם לכל העמים תחת כל השמים".

מה הפירוש: חלק אותם ה' לכל העמים?

מלמד: שהחליקן בדברים, הקב"ה מניח אותם לטעות באילילים⁽⁹³⁾, כדי לטורדן מן העולם, ולהענישם על עובדם את האילילים.

אמר לה: וכי מפני ששטתה זה עשה שלא כהוגן — אנו נאבד את אמונתינו?! ואף אם לא נחשד בעיני אחרים — לא נמעול באמונתנו.

והנמשל: אף, באילילים — כך הוא: יסורין אלו, כגון מי שנתפרקו איבריו מחמת מחלה, בשעה שמשגורין אותן על האדם, משביעין אותן, מן השמים, ואומרים להן: שלא תלכו אלא ביום פלוני! ולא תצאו אלא ביום פלוני ובשעה פלונית, ועל ידי רופא פלוני, ועל ידי סם פלוני! כיון שהגיע זמן לצאת — הלך זה לבית עבודת כוכבים⁽⁹²⁾!

אמרו יסורין: דין הוא — שלא נצא! שלא יראה כאילו יצאנו באמצעות האילילים.

והזרין ואומרים: וכי מפני ששטתה זה עשה שלא כהוגן — אנו נאבד שבועתינו, שהשביעו אותנו לצאת?!

ומבארת הגמרא: מה שאמר רבי עקיבא שמשביעין את היסורין והם מקיימים את שבועתן — והיינו דאמר רבי יוחנן:

מאי פירוש דכתיב [דברים כח] "והלים רעים ונאמנים", מהי רעותם? ומהי נאמנותם? —

רעים בשליחותן, שמייסרים את הגוף, ונאמנים בשבועתן, מקיימים את שבועתן.

שאמרה הגמרא לקמן: הבא לטמא פותחין לו. עיין שם במהרש"א באריכות.

93. כן כתב רש"י. וביתר ביאור בפירוש רבינו חננאל: שהחליקם בדברים שמראין כי יש ממש בעבודת כוכבים, כדי לטורדן מן העולם אם יטעו אחריהם.

מוכרח — אדרבה! מה שמגלה את מה שבלבו, משמע שבסתור לבו אינו מודה בעבודת כוכבים, ואילו בפרהסיה עובד עבודת כוכבים, משמע שהיה גוי. ועיין בהגהות היעב"ץ.

92. כתב המהרש"א: הטעם למה היסורים יוצאים כשהלך לבית עבודת כוכבים, הוא: כמו

ודרשה זו היינו דאמר ריש לקיש:

מאי דכתיב [משלי ג] "אם ללצים הוא ילין ולענוים יתן חן" — "אם ללצים", דהיינו, מי שבא לטמא, את עצמו ולהיות רשע — "הוא ילין" פותחין לו את פתח הטומאה ליכנס בו ונותנין לו את האפשרות, ואין מונעין אותו מן השמים ואין מעכבין עליו, וגם לא יסייעו לו.

"ולענוים" מי שבא לטהר את עצמו — "יתן חן" מסייעין אותו, ומכניסין לו פתח, והקב"ה נותן לו חן וסיוע⁽⁹⁴⁾.

וכן הגוים הבאים ליטמא ולעבוד לכל צבא השמים, מחליקין הקב"ה בדברים, ופותח להם פתח —

ולפיכך הצליח האליל להביא גשם כששחטו איש לפניו.

מתניתין

מכאן עד סוף המסכת דנה המשנה בהלכות "יין נסך", והלכות "סתם יינם"⁽⁹⁵⁾.

שנינו במשנה בפרק שני [כט ב]: ואלו דברים של גוים אסורים ואיסורן איסור הנאה: היין.

אסרה התורה לשתות "יין נסך", והוא יין שנתנסך לפני עבודה זרה. ולא רק בשתיה

אלא אף בהנאה, וגם איסור הנאה הוא איסור דאורייתא כמבואר שם.

גזרו חכמים על "סתם יינם" של גוים, שאין ידוע שנתנסך לעבודה זרה, משום "בנותיהם", והוא: כדי להתרחק ממשתאות הגוים, שקירבתם מביאה לידי זנות עם בנותיהם.

וכן גזרו על פתם ושמנם, וכיוצא בהם מדברים המביאים לידי קירוב הדעת. וביין החמירו ביותר, ואסרוהו אף באיסור הנאה.

וכמה טעמים נאמרו בדבר: יש מרבתינו⁽⁹⁶⁾ הסוברים: משום דכיון דיין נסך אסור בהנאה מן התורה, לכן, כשבאו חכמים לגזור על סתם יינם משום בנותיהם — גזרו שאיסורו יהיה חמור כיון נסך, כאילו נתנסך ודאי. ולכן הוא אסור בהנאה.

ויש מרבתינו המבארים: אם היו אוסרים רק בשתיה, יש לחשוש מפני עמי הארץ הרואים שנהנים ממנו, ויבאו להתיר בהנאה אף יין נסך ממש, לפיכך השוו דינו ליין נסך.

כלומר: משום חשש יין נסך בלבד — לא היו גוזרים. אם משום שאינו שכיח כל כך, אם משום שהגוי אינו מוכר את יינו, אחרי שניסך אותו לעבודה זרה. אלא, שעיקר סיבת הגזירה היתה משום בנותיהם, ונתנו לו חומר ככל חומרת יין נסך.

ויש מרבתינו הסוברים שבתחילה אכן גזרו

מפני שלא רצה לסיים בויכוח של הגוים עם חכמי ישראל.

96. ראשי פרקים אלו, מקורם בבית יוסף [יורה דעה תחילת סימן קכג].

94. מבואר על פי רש"י במסכת יומא [לח ב].

95. וכתב בספר פירושו המשנה תפארת ישראל, שהתנא לא רצה לפתוח בפרק חדש, אף על פי שהוא ענין אחר —

תחילת דריכת הענבים נעשה בידיים, והיין מתחיל לזוב ולירד לבור, ואחר כך נוטלים את הענבים וצוברם ב"תפוח", והוא גל אסיפת ענבים דרוכים, ואותם ענבים סוחטם בקורה עבה של עץ, ומשם יורד היין, דרך צינור, לבור.

מקום דריכת הענבים והתפוח, נקרא "גת העליונה", ובקיצור "גת".

התנא של משנתינו ["משנה ראשונה"] סובר, שכל היין הנמצא בגת – לא נאסר במגע הגוי, משום שעדיין לא נקרא יין, אלא אחרי ירידתו לבור.

משנתינו עוסקת בגוי שדרך [בעט] ענבים בגת, והישראל קונה ממנו את הגת.

לוקחין, מותר לקנות, **גת בעוטה**, עם הענבים והיין, **מן העובר כוכבים**. ולא נאסר היין במגע הגוי.

אף על פי, שהוא, הגוי נוטל בידו, את הענבים אחרי דריכתם והיין כבר התחיל לירד מהם, **ונותן**, את הענבים לתפוח, ונמצא שהגוי נגע ביין בתחילת ירידתו – ככל זאת **ואינו** [גירסת הב"ח: **אינו**]⁽⁹⁸⁾ עושה יין נסך עד שירד לבור, ולא בתהליכים הקודמים, לפני ירידתו לבור.

רק בשתיה, משום בנותיהם. ובית דין בדורות הבאים ראו שהורגלו הרבה לנסך, לפיכך הוסיפו על הגזירה, ואסרו אף בהנאה.

והחמירו עוד, לאסור אפילו יין של ישראל שנגע בו הגוי. ואיסור זה הוא אף בהנאה. והטעם שאסרו חכמים מגע הגוי ביין. יש מרבתינו הראשונים הסוברים, שהוא גם משום הרחקה מהם ומבנותיהם, שמתוך שמגע הגוי אסור לא יבאו לשותות עם הגוי, ואפילו אם ישתו עמו – לא יבואו לידי קירוב הדעת, כיון שצריכים להישמר ממגעו.

ויש מרבתינו הסוברים, שמגע גוי ביין של ישראל אין בו משום בנותיהם, ולא אסרוהו אלא משום חשש ניסוך, שמא ניסכו הגוי במגעו⁽⁹⁷⁾.

משנתינו עוסקת בדין נגיעת הגוי ביין. והיא דנה בענבים שנדרכו ומשקה זב מהם, מאימתי נקרא "יין", כדי ליאסר במגע הגוי.

בבית הגת שבו דורכים ענבים לעשותם יין, יש "בור", ובו מתאסף היין אחרי דריכת הענבים. וגם הבור סביבותיו עשוי בשיפוע מעט, כדי שיזוב היין לתוכו. בבור זה יש כלי לקבל את היין, או שסדין אותו בסיד והיין משתמר בתוכו, ואינו מאבד טיפה.

98. גירסת הב"ח מובאת בתוס', והם מוסיפים עוד גירסא "שאינו".

ולגירסאות אלו מתפרשת המשנה כפשוטה: למרות שהגוי נוגע ביין שבגת, מכל מקום, "אינו" עושה יין נסך עד שירד לבור. או, מכל מקום, מותר, מפני "שאינו" יין עד ירידתו לבור. את הגירסא "ואינו" מפרשים התוס':

97. והאחרונים מביאים בשם הגאון רבי עקיבא איגר, שגזירה זו מקורה בגזירת סתם יינם. כלומר: כשגזרו על סתם יינם לאסרו בהנאה כאילו נתנסך – החמירו אף במגעם מחשש ניסוך.

ויש הרבה נפקא מינה להלכה בין השיטות, וראה בשו"ת אבני נזר יורה דעה סימן קיג-קכ.

שהענבים נטמאים מהגת, אחרי תחילת דריכתם [והיא המכשרתם לקבלת טומאה, שהיין היוצא בתחילת הדריכה "מכשיר" את הענבים לקבל טומאה. כידוע, שאין שום מאכל מקבל טומאה עד שיבלל תחילה באחד משבעה משקים, ואחד מהם הוא יין, המכשיר את המאכלים לקבל טומאה] —

ונמצא שהישראל המסייעו — הוא עצמו גורם לטמאות פירות ארץ ישראל.

בכל זאת, מתיר התנא של משנתנו, הואיל והפירות כבר נטמאו בתחילת דריכת הגוי, נמצא שהישראל אינו מוסיף כלום בטומאתם.

אבל לא בוצרין עמו, אסור לישראל להשכיר נה-ב עצמו להגוי לבצור [כריתת ענבים] עמו. לפי שהגוי יתנם בגתו הטמאה, לצורך דריכתן, וכאשר ידרכם ייטמאו, ונמצא שהישראל גורם טומאה לפירות ארץ ישראל.

כלומר: אם כבר דרכם הגוי במקצת, כבר נטמאו, ואין הישראל מוסיף כלום על טומאתם, ואילו כל זמן שלא הודרכו, ואינם טמאים כיון שעדיין לא הוכשרו לקבל טומאה, ועתה יטמאם הגוי בגרמתו של פועלו הישראל, נמצא שהישראל גרם טומאה לפירות ארץ ישראל.

במה דברים אמורים? לדרוך עם גוי, שלא נצטווה על איסור גרימת טומאה לפירות

כאשר ירד לבור, אם נגע בהם הגוי⁽⁹⁹⁾, מה שבבור — אסור, והשאר מותר, אפילו לשתותו.

בעקבות סברתו של התנא של משנתנו שאינו נעשה יין נסך עד שירד לבור, מתחדשת עוד הלכה:

דורכין, מותר לישראל להשכיר עצמו בדריכת ענבים עם העובד כוכבים בגת, כיון שעדיין אינו יין נסך האסור בהנאה, ועדיין מותר אפילו בשתייה.

ואילו אם היינו סוברים שהיין אסור במגע הגוי עוד בעודו בגת טרם ירדתו לבור, היה אסור לדרוך עם הגוי, מפני שנמצא שהישראל לוקח שכר על איסורי הנאה, ונהנה מן יין האסור בהנאה.

וכן אין לאסור לדרוך עם הגוי, מטעם שהישראל "מסייע ידי עוברי עבירה", שיש איסור לטמאות פירות ארץ ישראל, כמו שיבאר.

מפני שאין הגוי עובר עבירה כשיטמאם, כי הגוים לא נצטוו לשמור על פירות ארץ ישראל בטהרתם, והגוי המטמאם אינו עובר עבירה.

ולכאורה, היה לנו עוד טעם לאסור:

מפני שהגת של הגוי טמאה היא, ונמצא

כן אינו יין, אלא "ואינו" עושה יין נסך עד שירד לבור, ולא בדרכו לבור.

99. כן פירש רש"י. ועיין בתוס' המוכיחים את דברי רש"י מהסוגיא.

"לוקחים גת בעוטה מן העובד כוכבים — אף על פי שהוא נוטל בידו ונותן לתפוח". והטעם, מפני שבהיותו בתפוח עדיין אינו יין.

וממשיכה המשנה: ולא רק שבתפוח אינו יין, אלא אף אחרי שזב מן התפוח בדרכו לבור, גם